

**POSTMODERN ANLATI BAĞLAMINDA
HASAN ALİ TOPTAŞ'IN GÖLGESİZLER ROMANI**
**The novel 'Unshadowed' of Hasan Ali Toptaş in Postmodern Narration
Context**

Ömer ALANKA

Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi
Gazetecilik Bölümü,
masayla@hotmail.com

Turgay HAN

Okt. Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
turgayhan@yahoo.com.tr

Özet

Hasan Ali Toptaş'ın Gölgesizler romanının postmodern bağlamda ele alındığı bu çalışmada; pastişin kolajın ve apokrifal tarihin izi sürülmektedir. Büyük anlatıların ve üst anlatıların ortadan kalktığı günümüz yazın ortamında Toptaş'ın Türk Edebiyatına getirdiği postmodern açılım farklı düzeylerde ele alınmaktadır. Yazarın, eserde kullandığı çok boyutlu anlam katmanları ve dilsel permütasyonlar, Henri Bergson'un sezgisellik anlayışıyla paralel bir uzamda tartışılmaktadır.

Postmodern anlatının önemli parametrelerinden olan yokluk (absence) düşüncesi şehirde ve köyde geçen tuhaf olaylarla ve kaybolan insanlarla aktarılmaktadır. Toptaş, romanda, bütünlüklü bir öyküye yer vermezken anlatım tekniğini ve dilsel özellikleri metnin merkezine koymaktadır. Böylece anlamsal çok düzeylilik, kimi zaman pastişle kimi zaman da parodi ve paranoya ile sağlanırken anlatım biçimini kusursuzlaştırma çabasını, zamansal düzensizlikler takip etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Postmodernizm, pastij, apokrifal tarih, kolaj, sezgisellik.*

Abstract

In this paper which focuses on the novel 'Gölgesizler' of the author Hasan Ali Toptaş in postmodern context; pastiche, collage, and apocryphal are tried to be traced. An innovative postmodern viewpoint brought by Toptaş to Turkish literature in the current literature which doesn't include great narrations and upper narrations any more is analyzed in different levels.

Multi-dimension meaning levels and language permutations used in the work of author are argued by relating intuitive viewpoint of Henri Bergson. A thought of 'Absence', one of the important parameters, is conveyed through strange incidents experienced and lost people in urban and rural areas. Even though Toptaş does not narrate a whole story, he focuses on narration technique and language devices in the centre of text. Thus, while multi-dimension meaning level is secured sometimes by pastiche and sometimes parody or paranoia, time variability follows the efforts for perfecting narration style.

Keywords: *Postmodernism, pastiche, apocryphal history, collage, intuitive.*

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Batı dünyasında mimari, resim, edebiyat ve daha birçok alanda ortaya çıkan postmodernizm, özellikle felsefe ve sosyolojide etkili olurken; bu süreçte özerk özneyi çözüdüren anti-temelci, anti-özcü ve anti-realist felsefeyi de açığa çıkarmıştır¹. Günümüzde artık herhangi bir anlama sahip, tarihe ve topluma ilişkin kavrayış bağlamında '*büyük anlatılar*' ya da '*üst anlatılar*' ortadan kaybolurken²; tarih ve ilerleme düşüncesi yok olmaktadır. Aydınlanma fikrini hedef alan postmodernizm bütün tarih felsefesini reddedip, Batı düşüncesini ve metafiziğinin temel kategorilerine meydan okumaktadır.

Simetriyi yadsıyan postmodernizm, karışıklık ve çelişkiden hoşlanırken; pastişe önem vermekte, temel bir biçimde çeşitlilik gösteren bağlam ve tarihsel dönemlerden seçilen üslupların bir araya getirilmesi ile mümkün olan yeni bir anlatım biçimi oluşturmaktadır. Bu süreçte Proust, Joyce, Woolf gibi modernistlerin bütünleştirici eğilimlerine ve düşük ve yüksek kültürler arasında yapmış oldukları ayrımlara karşı çıkılırken kavram, benzer bağlamlarından daha geniş biçimde kullanılmaya başlamıştır. Her şeyin daha önceleri yapılmış olduğu yönündeki düş kırıklığı günümüzde yazarları ve sanatçıları artık yeni üsluplar ve biçimler icat edemeyecekleri, sınırlı sayıda bileşimleri olanaklı kıldığı; en mükemmel zaten düşünülmüş bir yazın ortamına itmektedir. Postmodern süreçte, var olan üslupları edebiyat tarihinin rastgele bir biçimde devşirme ve bunları çok az bir güçle eleştirme tavrı takınılmaktadır. Postmodern yapıtta ise yazar, geleneksel anlatılardaki bütünlük ve tamlığa önem vermezken; farklı anlatım ve öyküleme yöntemi kullanılmaktadır. Bütünlüklü bir olay örgüsünün olmayışı, konudan ziyade anlatım tekniklerinin öne çıkışı, pastişin, parodinin ve apokrifal tarih anlayışının kullanılması gibi özellikler bu anlatımın belirleyici özellikleri arasında sayılmaktadır. Hasan Ali Toptaş'ın eserlerinde bütünlüklü bir olay örgüsünün olmayışı, anlatım biçimini kusursuzlaştırma çabası ve zamansal düzensizlikler başat yer tutmaktadır.

Postmodern romanın bir diğer özelliği de sanatı bir tür oyun olarak görmesidir. Postmodern romanda, oyun oynama bilinçli bir şekil alır ve yazar, kurgulama eylemini, okura bir oyun gibi seyrettirir. Öyle ki yapının kurgulanmasından alınan tat "oyun için oyun" ilkesi gibi, "kurgulama için kurgulama" ilkesine götürür yazarı.³ Oyun içinde oyun ve kurgunun belirgin biçimde öne çıkmasıyla yazar, yapıta etkin biçimde katılmakta ve okuru yönlendirebilmektedir. Gölgesizler romanında yazar anlatıya şöyle katılmaktadır:

Bir ara, ıssızlığı ve düzensizliğiyle, hatta para ödeyeceği yerde abuk sabuk sözler ederek çekip giden ya da yüzünün sabunuyla

*uyuyup kalan garip müşterileriyle hiç de gerçek bir berber dükkanına benzemeyen bu yerden kalkıp gitmeyi düşündüm.*⁴ (s. 94)

Postmodern anlatı; zamansal düzensizlik ve zaman duygusunun silikleşmesi, pastişin anlamsız ve sık kullanımı, kelimelerin gösterge özelliklerini yitirmesi, paranoyalar, kısırdöngüler, çeşitli mantıksal söylem biçimlerinin kullanımı yer alırken,⁵ parodinin varlığı yaygınlaşmış ve transpose biçimde akronolojik tarih kullanımı gerçekleşmektedir. Postmodern yazında anlamsal çok katmanlılık, kimi zaman pastişle kimi zaman da parodi ve paranoya ile sağlanmaktadır. Bu süreçte okuyucuya çok iş düşmektedir. Anlamsal çok boyutluluk, alımlama estetiğini gerekli kılmakta ve yeniden yazılan metinle birlikte yazarın hâkimiyetini sona erdirmektedir. Postmodern anlatı, yalnızca geçmişi bozmakla kalmayıp, şimdiki de yozlaştırmakta; anlamlı zaman duygusunu, *kairos*'u ya da sıradan zamanın durgun akışını, *chronos*'u çarpıtarak, anlatının çizgisel tutarlığı düzensizleştirmektedir. Ayrıca pastiş, farklı parçaların bir karışımı, bir karmaşa, intizamsızlık anlamlarını içermekle birlikte; bir üslup veya bir metnin anagramını yaratmak; permütasyon, bir türsel ve gramatik tiklerin karışımını yapmak biçimlerinde de olabilmektedir⁶. Toptaş, dili farklı bağlamlarda kullanarak çeşitli permütasyonlar oluşturmakta ve dilsel kolâjlar oluşturmaktadır. Dil oyunları düşüncesiyle dilin gerçekliği temsil eden değil, kuran bir yapı olduğu önermesinden hareket edilmektedir. Postmodern anlatıda yazarlar, temsili sorunsallaştırma girişimini üstlenirler ve gerçekliği temsil etmek yerine anlam çoğulluğunu amaçlamaktadırlar. Buna göre dil, bir gerçekliği temsil etmekten ziyade belirli bir anlamda gerçekliği kurarken; dile ilişkin bu bilgi ile üretilen anlatıları işaret etmektedir.⁷ Anlatıda hem anlatıcının (yazarın) hem anlatının sürekli bulunması, metin içinde birçok anlatıcıya olanak sağlarken, anlatıda anlatıların birbirine geçmesi ve ya anlatı içinde farklı bir anlatının izinin sürülmesi unsurları bulunmaktadır. *Gölgesizler* yapıtında kullanılan berber imgesi anlamın farklı boyutlarda gerçekleşmesini sağlarken; mekân ve zaman algısının birbirine karışmasına neden olmaktadır.

Yazarın geleneksel konumunu kaybettiği ve ya bu konumun sorunsallaştırıldığı görülürken; temsille birlikte yazarın konumu da tartışılmaktadır. Bunun sonucunda anlamı okurun ürettiği fikri önem kazanırken; metin, okuyucu tarafından farklı okumalara imkân verecek biçimde oluşturulmaktadır. Ayrıca sanatla günlük yaşam arasındaki sınırların silindiği, seçkin kültür ile popüler kültür arasındaki hiyerarşik düzenin sona erdiği biçimsel seçmecilik ile kodların karıştığı; bu bağlamda parodi, pastiş, ironi, oyuncu özellikler öne çıkan izlekler olmuştur⁸. Sanatsal

üretimde dâhilik, özgünlük yerini tekrara bırakmakta ve içerikten ziyade biçime önem verilmesiyle gerçeklik imgelere dönüşmekte ve parçalanmış zaman şimdiler dizinin içinde erimektedir. Postmodern anlatıda, klasik romandaki olay örgüsü önemsizdir; olay ya da olayların ön plana çıkması esastır. Metin, anlamın tamamlandığı ve tüketildiği yer değildir, tersine hiçbir zaman tamama erişilemeyen, her yeni okumada değerlendirilmeye açık bir uğraktır; yapısında herhangi bir yere indirgenemeyecek olan sonsuz bir işaretler sistemi olan dil bulunmaktadır.

Yüksek veya özerk sanatla ilgili sosyolojik ve politik mitleri yapıbozuma uğratılması bağlamında sanatın formunun ve içeriğinin sanata içkin olmayıp, okurlar ve alılmayıcılar tarafından şekillendiğini savunan postmodern sanat anlayışının uzantısı olan okurmerkezli metin biçimindeki gölgesizler romanı okura doldurması gereken boşluklar bırakmaktadır. Gölgesizler romanında Nuri'nin, Güvercinin kaybolmasıyla açıklanamayan olaylar, zamansal düzensizlik ve olay örgüsünün olmaması gibi durumlarla yazar, okuru aktif bir şekilde alımlama sürecine dahil etmektedir. Yapıtta farklı anlam katmanları okura anomik bir evren kurarken, karakterlerin de keyfi davranışları sergilemesine yol açmaktadır. Karakterler davranışlarının açıklanamayacak derecede keyfi ve yargılanamaz hale geldiği bir yapısız varlık boyutunu doldururlar; romanın kendisi, görünüşte tahriksiz ve haddi aşan bir gengesizlik metaforu olarak şekillenmektedir.

Belirsiz bir şehirde berber dükkânında başlayan olaylar berberin baktığı noktadaki köyde devam etmektedir. Köyde anlatılan olaylar, anlatıcı, zaman ve mekân, kişiler farklıdır ve kahramanlar muhtar, karısı, Reşit, bekçi ve Cıngıl Nuri'dir. Muhtar tekrar seçildikten sonra Reşit'in karısı muhtarı tekrardan görmek ister ve olaylar on altı yıl öncesine döner ve o zaman yine muhtar seçildiğinde köyün berberi Cıngıl Nuri'nin karısının kendisiyle görüşmek istediğini hatırlar. Görüşmede Cıngıl Nuri'nin karısı kocasının evden bir anda kaybolduğunu ve tekrardan geri gelmediği söylemektedir. Daha sonra Nuri'nin kayboluşu, muhtarın ve köylülerin onu arayışları ve başlarına gelen tuhaf olaylar anlatılmaktadır. Gölgesizlerde olay örgüsü şehirdeki berber dükkanında ve köyde geçmektedir. Şehirdeki anlatıcı birinci tekil şahısla yazarın kendisi, köydeki ise üçüncü tekil anlatıcıdır. Köyde garip kaybolma olayları gerçekleşirken, şehirdeki berber dükkanındaki kişiler teker teker dışarı çıkıp dönmemektedirler. Geri gelmeyen bu kişiler köyde, köyde kaybolanlar ise şehirde ortaya çıkarken yazar okuyuculardaki zaman ve mekan hissini silikleştirmektedir. Afazik durumların gerçekleştiği romanda şimdiki zamana dönülmüş ve köydeki genç kızlardan Güvercin kaybolmuştur.

Şehirdeki berber dükkanı insanlar birbir terkederken anlatıcı yalnız

kalmıştır. Dükkan zaman zaman bazı insanlar gidip gelmektedir ve bunlar köydeki insanlarla aynı isimdedirler. Kaybolduğu sanılan muhtar, odasında ölü olarak bulunur. Daha sonra Cennet'in oğlu sırtında Güvercin'le köy alanına gelir. Güvercin hamiledir ve bu konuyu konuşmamaktadırlar. Cennet'in oğlu bu sefer boynunda bir yılanla köy alanına gelir ve yılanı beline dolar ve kuyruğunu ağzına verir. Yılan kuyruğunu yavaşça ısırır ve kendisiyle beraber çocuğu da öldürür. Güvercin daha sonra doğurur ve herkes doğurduğu şeyi görünce şaşırılmaktadır. Şehirdeki berber dükkânında anlatıcı geç saatlere kadar orada kalmıştır. Romanda Cıngıl Nuri'nin, Güvercin'in ve onu aramaya çıkan muhtarın kaybolması ve bu bağlamda ortaya çıkan yokluk düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Postmodern metinde varlığın (*presence*) yerini yokluğun (*absence*) alması durumunu *Toptaş*, romanında yokluk sürüsünden bahsetmesiyle ortaya koyarken; temel izlek olarak kurulan yokluk fikri şöyle aktarılmaktadır:

"Belki de doğru düşünüyordu; herkesin bir yoku vardı köyde, herkes kadar bir yoklar sürüsü vardı da evlere girip çıkıyorlardı insanlar gibi, kahveye oturup çay içiyor, tarlada çalışıyor, çınarın gölgesinde toplanıyor ve ölümlerde ağlayıp düğünlerde oynuyorlardı. Muhtarın haberi yoktu bunlardan, hiçbiriyle karşılaşmamıştı. Ola ki köylüler büyük bir titizlikle gizliyordu yoklar sürüsünü, herkes kendi yokunu sessizce besliyordu. Bu konuda her insanın kendine özgü bir yöntemi vardı belki; sözgelimi, kimi geceler boyu düş yedirirken kimi ninni içiriyordu yokuna, kimi türkülerle masallarla besliyordu. Bu konuda her insanın kendine özgü bir yöntemi vardı belki; sözgelimi, kimi geceler boyu düş yedirirken kimi ninni içiriyordu yokuna, kimi türkülerle masallarla besliyordu, kimi sessizliğiyle büyütüp sesiyle uyutuyordu, kimi de kendini yediriyordu yiyecek diye, giyecek diye kendini giydirdiyordu. Cennet'in oğlu da..."⁹

Varlığın tersyüz ediliş biçimi olarak konumlanan yokluk; temel sorunsallaştırma görünmektedir. Romanda köyden kaybolan Nuri'nin tekrardan köye döndüğünde nereye gittiğine dair sorulara cevap verememesi içinde bulunduğu afazik durumun göstergesidir. Yokluk sorunsalı postmodern anlatının da temel izleklerinden birini oluştururken *Toptaş* bu meseleyi kaybolmakla aynı düzlemde ele almaktadır. Olayların belli bir mantık çerçevesinin dışında gerçekleşmesi ve sezgisellikle açıklamaya çalışması Henri Bergson'un düşüncesine gönderme yapmaktadır.

Hasan Ali *Toptaş* sezgisellik ve irasyonellik bağlamında Bergson'un felsefesine yaklaşmaktadır. İdealist yaşama felsefesinin Fransa'daki en önemli temsilcilerinden olan Bergson; süreç felsefesi üzerine çalışmış,

pozitivizmin bilimin dar sınırlar içerisinde kalmasını eleştirirken; insani ve tinsel değerlerin önemini vurgulamış, 20. yüzyılda akla karşı başkaldırının önemli öncülerinden biri olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan materyalizm dirimselcilik karşıtı karşıtlığından oldukça etkilenen Bergson, bilimin bulgularını özü itibarıyla bilimsel olmayan bir gerçeklik anlayışına ulaşmak için kullanmıştır.¹⁰ Metafiziği, dinamizm ve sürekliliğin önemini vurguladığı, aklın gerçekliğin yapısını bilmeye yetili olmadığını dile getirdiği için, Bergson Romantik gelenek içinde yer almaktadır.

Bu bağlamda Hasan Ali Toptaş'ın *Gölgesizler* anlatısı irrasyonel öğeler barındırmaktadır: "Ya," diye hayıflandı bekçi, "ya... işte böyle, insanlar burnumuzun dibinde doğuyor, burnumuzun dibinde yaşıyor, sonra birdenbire yoklara karışıyor da biz fark edemiyoruz."¹¹

Anlamsız ve hiçbir nedeni yokken kaybolan insanlar ve yazarın dahi açıklayamadığı olayların gerçekleşmesi irrasyonel durumun en açık göstergesidir:

Muhtar susmuştu oysa; gözlerini masadaki mühür kesesine dikmiş, Cennetin oğlunu düşünüyordu. Artık ona göre o da bir yok'tu; hem de yok olma yöntemini şimdiye kadarkilerden oldukça farklıydı. O ne Asker Hamdi ve ailesi gibi ansızın kaybolmuş, ne çerçi gibi gelip geçmiş, ne aynalı Fatma gibi dağlara yürüyüp gitmiş, ne de Güvercin gibi uçmuştu... Hatta Cingil Nuri gibi ruhum sıkılıyor diyerek yılların arkasına da kaçmamıştı. Göz göre göre yok olmuştu; kendi görünürlüğünün derinliklerine çekilmişti. Her gün her yerde karşılaşılacaktı eskisi gibi, sesi işitilip kokusu duyulacak, ama asla ona ulaşamayacaktı. Herhalde kendi varlığına karşıarak yok olmak en akıllıca yöntemdi. Belki de bu yüzden delirmişti Cennet'in oğlu; kendini kendine gömebilmesi için delirmesi, delirmesi için de herkesten akıllı davranması gerekmişti.¹²

Diskürsif düşüncenin ve determinizm ve mekanizmiyle bilimin kapsamının ve açıklama alanının oldukça dar olduğuna vurgu yaparken; yaşam fenomeni, bilinç ve özgürlük sadece doğrudan sezgi ile anlaşılabilirliğini savunmuştur. Rasyonel düşünceye güvenmeyen Bergson, akılcılık ve bilimciliğe karşı çıkarken sezgiyi temel almaktadır. Her zaman her şeyin bilinci olduğunu, bizim sadece kendi yaşadıklarımızın bilincine sahip olacağımızı savunmakta ve aracısız olarak kendi tecrübelerimizi bilebileceğimizi; bunun da ancak sezgi ve yaşanarak mümkün olacağını belirtmiştir. Bergson felsefesinde kavramsal bilgiye karşı çıkılmakta, gerçekliğe işleyen, nesnelere doğrudan ve aracısız temas kuran bilgi türü olarak sezginin önemini vurgulamıştır. Nitekim sezgi bize, gerçekliğin

şemasını değil de kendisini bilme fırsatını vermektedir. Bu bağlamda Toptaş'ın kaybolan ve anlamsız bir yerde tekrardan ortaya çıkan ve afazik biçimde olaylara yabancı kalan kişilerin irrasyonel biçimde açıklama yapmalarını anlayabiliriz.

Türk edebiyatının son dönem yazarlarından Hasan Ali Toptaş, avangard tavrı, aşırı biçimci üslubuyla önemli bir yer tutarken; anlamı ya da kahramanları metnin merkezinden uzaklaştırarak metnin kendisini merkeze almakta ve modernist bir yaklaşımla biçimi kusursuzlaştırmanın kaygısını taşımaktadır. *Gölgesizler* anlatısı kasabadan kaybolan Nuri, kaçırılan güvercin ve şehirde herhangi bir yerde bir berber dükkânında tıraş olmaya çalışan birkaç kişi etrafında dönen basit olaylar üzerine kurulurken; yapıtta herhangi bir olayın olmayışı ve yazma eyleminin mükemmel bir dil kullanımına eşlik etmesi amaçlanmaktadır. Ecevit, bu tür yapıtları edebiyat bilimcilerin belirli ölçütler çerçevesinde kolaylıkla dizginleyebilecekleri türden metinler olmadığını altını çizmektedir.¹³ Bu bağlamda Toptaş'ın *Gölgesizler* anlatısı herhangi bir türe kolaylıkla sığmayan bir metindir ve bu haliyle öncü özellikler taşımaktadır.

DİPNOTLAR VE KAYNAKLAR

¹ CEVİZCİ, Ahmet; Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000, s. 761.

² LYOTARD, Jean-Francois; Postmodern Condition: A Report on Knowledge, Trans. Geof Benington, Brian Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999, p. 31-37.

³ MORAN, Berna; Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 191-198.

⁴ Hasan Ali TOPTAŞ; *Gölgesizler*, İstanbul: Doğan Kitap, s. 94, 2007.

⁵ C.TRODD, "Postmodernizm ve Sanat", *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü* (ed. S. Sim.) (Çev. M.Erkan, A. Utku), Ankara: Ebabil Yayınları, 2006, s.107.

⁶ LEWIS, Barry; "Postmodernizm ve Roman", Postmodern düşüncenin eleştirel sözlüğü, ed. Stuart Simm, Ankara: Babil Yayınları, 2006, s. 147.

⁷ BEST, Steven, Douglas KELLNER; **Postmodernism**, Continental Philosophy, ed. Robert C. Solomon, David Sherman, USA: Blackwell Pub., 2003, p. 285-295.

⁸ SARUP, Madan; An Introductory Guide to Poststructuralism and Postmodernism, USA: University of Georgia Press, 1993, p. 132-138.

⁹ Hasan Ali TOPTAŞ; *Gölgesizler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2007, s. 82.

¹⁰ GUERLAC, Suzanne; Thinking in Time: An Introduction to Henri Bergson, USA: Cornell University Press, 2006, p. 10-14.

¹¹ Hasan Ali TOPTAŞ; *Gölgesizler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2007, s. 107.

¹² Hasan Ali TOPTAŞ; *Gölgesizler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2007, s. 100.

¹³ ECEVİT, Yıldız; Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.167.